

Милосав З. Ђоковић

Балканолошки институт САНУ, Београд

e-mail: milosav.djokovic@bi.sanu.ac.rs

АПОСТОЛСКИ НУНЦИЈЕ ПЕЛЕГРИНЕТИ О СРПСКОЈ ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ И ПАТРИЈАРХУ ДИМИТРИЈУ (1922-1930)

Апстракт: Током петнаестогодишњег службовања у Краљевини СХС/Југославији апостолски нунције Пелегринети био је не само сведок, него и учесник политичког живота младе Краљевине. У склопу своје дипломатске службе у извештајима које је редовно слао Светој Столици и директно надређеном кардиналу државном секретару (најпре Гаспарију, а од 1930. Пачелију), тако и у свом дневнику, чланцима, описивао је сусрете, ставове и импресије о Српској православној цркви, о важним догађајима и личностима. Прва половина службовања у Београду поклапа се са периодом управе патријарха Димитрија са којим се сусрео неколико пута. Поред описа патријарха, нунције је у својим извештајима оставио и коментаре и о односу Цркве и државе, питању патријарховог устоличења у Пећи, промени календара, уједињењу Цркава, сазиву Васељенског сабора, причешћу америчког посланика у Београду итд.

Кључне речи: Света Столица, СПЦ, Католичка црква, Ерменеђилдо Пелегринети, патријарх Димитрије Павловић

Пелегринети – службовање у Београду

Ерменеђилдо Пелегринети [Ermenegildo Pellegrinetti] је у дипломатију Свете столице ступио 1919. када га је Акиле Рати [Achille Ratti], најпре апостолски визитатор, а потом апостолски нунције у Пољској, изабрао за свог секретара. Пелегринети је 29. јула 1919. именован за тајног коморника (*cameriere segreto soprannumerario*)¹, а 26. новембра 1919. за *uditore di Sua Santità*.² За Пелегринетија пресудна година била је 1922. када је кардинал Рати као милански надбискуп 6. фебруара био изабран за папу. Нови папа, Пије XI, је одмах након избора свог бившег секретара именован 22. фебруара за *прелата Његове светости (prelato di Sua Santità)*,³ а већ 8. марта 1922. је из Рима у Варшаву Пелегринетију послат телеграм са питањем да ли се прихвата избора за апостолског нунција у Краљевини СХС.⁴ Света Столица није била задовољна радом дотадашњег нунција у Београду Франческа Керубинија [Francesco Cherubini], који је у младој

1 *Acta Apostolicae Sedis (AAS)* 11 (1919) 367; Archivio Apostolico Vaticano (AAV), *Segreteria di Stato (Segr. Stato), Spogli Cardinali e Officiali della Curia (Spogli Curia), Pellegrinetti card. Ermenegildo (Pellegrinetti)*, busta 6 (привремени број).

2 У AAV, *Segr. Stato, Spogli Curia, Pellegrinetti*, busta 6. стоји на документу 26. новембар, а у AAS 11 (1919) 482, стоји 27. новембар 1919.

3 AAS 14 (1922) 206; AAV, *Segr. Stato, Spogli Curia, Pellegrinetti*, busta 6.

4 Bertoli 1977, 22.

Краљевини провео две године дипломатске службе.⁵ Пелегринети је период од априла до јула 1922. провео у Риму чекајући рукоположење, агремане из Београда и инструкције Свете Столице.⁶ Папа Пије XI је именовао Пелегринетија 24. маја 1922. године за титуларног надбискупа Адане,⁷ назначивши му титулу коју је и сам носио пре избора за миланског надбискупа. Рукоположење је у Риму у цркви *Santa Maria in Portico in Campitelli* 18. јуна 1922. извршио кардинал Гаспари [Pietro Gasparri] при чему су му асистирали надбискупи Ђовани Цонки [Giovanni Zonchi] и Алесандро Волпи [Alessandro Volpi].⁸

Нови нунције је дошао у Београд 5. јула 1922. не слутећи да ће ту провести 15 и по година, и да ће бити сведок многих бурних догађаја како у политичком, тако и у верском животу. Пелегринети је био изузетно темељан и детаљан приликом извештавања својих надређених, што није био случај са његовим претходником, који је у Рим слао веома штуре и кратке дописе. Приликом поласка на нову дужност, Пелегринети је од државног секретара, кардинала Гаспарија, добио обимне инструкције на 37 куцаних страна у којима су му дате координате и општа слика о младој Краљевини.⁹ Познавање великог броја словенских језика, међу којима српског и хрватског (још је 1915. бележио да студира пољски, српски, хрватски и бугарски)¹⁰ Пелегринетију је омогућило да самостално и директно може да се информише о дешавањима у Југославији. Нови нунције је предао краљу Александру акредитивна писма 15. октобра 1922.¹¹

Пелегринетијеви општи ставови о Српској цркви

Пелегринетијеви извештаји (којих је за 15 година службе укупно било око 20.000) препуни су информација, ставова и судова, који су се трудили да надређеним у Риму представе, приближе и објасне специфично стање у Краљевини СХС/Југославији. Нунције је доста путовао и интересовао се о свему. Поред компликоване политичке ситуације, морао је да се упозна и са верском ситуацијом у земљи која је имала неколико великих верских организација. Посебно интересовање указивао је према Српској православној цркви.

Три и по године након престанка дипломатске службе у Југославији он је верском стању у Југославији и Српској цркви посветио три чланка објављена у часопису *Gioventù Italica* за 1941. годину. У априлском броју Пелегринети је објавио рад „Incontro di religioni”, у мајском „Chiesa e stirpe serba” а у јулском „Aspetti della concezione religiosa serba”.

У својим радовима Пелегринети укратко даје општу слику о верском стању у Југославији, истакавши да је у Југославији била прокламована равноправност међу религијама и да је 13 верских заједница добијало помоћ из државног буџета, од којих су се издвајале три главне вере: 1) православна, коју нунције назива *такозвана православна*: („la cosiddetta ortodossa”)¹² за коју помиње да се поједностављено може назвати „српска” и да се и званично црквено-јерархијска организација назива *Српска црква*, да има свој закон

5 О Керубинијевој дипломатској служби у Београду видети Valente 2012, 95-161.

6 Valente 2012, 180.

7 AAS 14 (1922) 352; AAV, *Segr. Stato, Spogli Curia*, Pellegrinetti, busta 6.

8 „Cronaca di Roma. Consacrazione episcopale”, *L'Osservatore Romano (OR)* 144 (19-20.6.1922) 2.

9 *Istruzioni per Monsignor Ermenegildo Pellegrinetti, Arcivescovo tit. di Adana, Nunzio Apostolico di Belgrado*, у: AAV, *Archivio della Nunziatura in Jugoslavia (Arch. Nunz. Jugoslavia)*, busta 2, ff. 78r-97r.

10 Dati 1977, 81, 86.

11 Natalini 1994, 292.

12 Pellegrinetti 1941a, 74.

и статут, да користи српски језик као званични и ћирилично писмо; 2) католичка и 3) муслиманска, која је сачињена од две различите групе, једне словенског језика и порекла у Босни и Херцеговини и друге албанске у Македонији (како наводи у ширем географском смислу).¹³

Пелегринети је у чланку дао кратку историју Србије од Балканских ратова до уједињења. Како каже Србија је пред Турцима наглашавала свој хришћански карактер, према Бугарима свој историјски континуитет у Македонији и на Косову, према Грцима словенство, док је према Мађарима и Аустријанцима исказивала тежњу да се разједини царство.¹⁴ У погледу црквеног питања Пелегринети наводи да је након балканских ратова бугарско свештенство у Македонији замењено српским и да се тако територија православне цркве увећала. Након балканских ратова у Србији се повећао и број католика пошто је у новим крајевима живело 15.000 Албанаца католика.¹⁵

Пелегринети наглашава да је штета коју је Српска црква претрпела уједињењем државе била то што је изгубила статус државне вере, што је надокнађено уједињењем и повећањем територије саме Српске цркве, где су сви православни у новој држави били уједињени у *Српску православну цркву*. У свом раду из маја 1941. године, Пелегринети даје коментар да је за Српску цркву прибављено признање од цариградског патријарха уз исплату милион и по франака, као и чињеницом да је Српска црква покушала да унапреди живот, утицај и културу клира, базирајући се на одбрани и нападу православља у односу на друге вере, а посебно на католичанство.¹⁶

Пелегринети је дао и коментар који је био присутан у скоро свим извештајима Ватикану како нунција тако и југословенских бискупа, да је Српска црква била прва у држави по територијалном простору и утицају, да су њој припадале династија, министри и генерали, да се свуда осећала њена тежина, као и то да је она учествовала у љубави и мржњи према српском имену са којим је била душа, тврђава и сублимација.¹⁷

Један од главних идеја које се провлаче кроз чланке Пелегринетија јесте поистовећивање вере и нације о чему је највише говорио у трећем чланку, где се вратио на чињеницу да се у Србији појам *православац* изједначава са појмом *Србин*. Дао је пример да ако у било ком граду у Краљевини (Пелегринети наводи Београд, Сарајево, Нови Сад и Загреб) некога питају које је вере, он би дао одговор да је Србин. Због тога он пореди Србе са Јеврејима и Јерменима, рекавши да колико год Срби живели у другој средини они ипак остају у свом континуитету. Наводи да када би неко од Срба примио другу веру он би се сматрао не само отпадником, већ и негатором српског рода и нације.¹⁸ Исту мисао је дао у извештају кардиналу Пачелију 1930. године:

Non occorre infatti dimenticare che, praticamente, qui s'identifica la "Chiesa Ortodossa Serba" con la razza serba e la razza serba con la stirpe dominante in Jugoslavia e destinata a unificare nel suo spirito lo Stato.¹⁹

13 Pellegrinetti 1941a, 74.

14 Pellegrinetti 1941b, 97.

15 Pellegrinetti 1941b, 98.

16 Pellegrinetti 1941b, 98.

17 Pellegrinetti 1941b, 98.

18 Pellegrinetti 1941c, 153-154.

19 „У ствари, не треба заборавити да се овде практично „Српска православна црква” поистовећује са српским родом и српски род са доминантном лозом у Југославији која је предодређена да у свом духу уједини државу.” Пелегринети Пачелију, Београд, 11. април 1930, бр. 10568 (1310/30), у: Città del Vaticano, Archivio Storico della Segreteria di Stato – Sezione per i Rapporti con gli Stati (ASRS), Fondo Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari (AA.EE.SS.), Pio XI, *Jugoslavia*, Posizione (Pos.) 93 Posizione Originale (P.O.), fascicolo (fasc.) 52, foglio (f.) 43r.

Пелегринети даје и историју непријатељства Срба према Риму. По њему, оно се јавило још у XIV веку, услед византијског утицаја и угарских побуна, да би се у XVII веку Срби приближили унији, а у XVIII веку услед утицаја Русије поново окренули непријатељски према Риму, да би се у XIX и XX веку наставио негативан однос услед различитих политичких интереса у односу на Аустрију која је тада у Србији персонификовала католичанство.²⁰ По Пелегринетију једина ствар која је могла да измени непријатељски став према Риму, а што није било реално, било је то да се у Југославији натера народ на једну веру. Он тако и завршава свој чланак, ратне 1941. године, оставивши поруку како је на Балкану немогућ мир све док Балкан не буде једне вере, окупљен око Римског папе:

I Balcani non potranno avere una vera e duratura pace interiore, finchè non ritrovino l'unità religiosa intorno alla Suprema Paternità cristiana, alla Sede di Pietro. A questo si deve mirare, questo si deve sperare.²¹

Сустрет нунција са патријархом 1924. године

Прва половина Пелегринетијеве дипломатске делатности се поклапа са управом патријарха Димитрија Павловића. Нунције је водио живо интересовање за личност српског патријарха, чију биографију је послао у Ватикан поводом његове смрти 1930.²² Са патријархом ватикански дипломата се срео, како сам каже, два пута.²³

Сустрет од 22. јануара 1924. године нунције је детаљно описао. Позив на сустрет патријарх је упутио нунцију дан раније преко секретара Светог синода протојереја Илића. Нунције је, пак, у извештају кардиналу Гаспарију изразио сумњу да је идеја за сустрет дошла од самог патријарха, изневши став да је ипак по среди био директан или индиректан притисак од стране Владе, тачније од стране министра Јањића на патријарха. На тај закључак Пелегринетија је наводила чињеница да му је, приликом једног састанка који је претходио сустрету са патријархом, Јањић нашироко говорио о унији, на шта му је нунције одговорио да је епископат Српске цркве веома антиримски расположен. Због тога је нунције био мишљења да је сустрет са патријархом био покушај да се на њега остави лепши утисак.²⁴

Пелегринети је описао да патријарх са својом великом брадом има изглед честитог човека, са једноставним и отвореним начином опхођења, да је добре нарави, али

20 Pellegrinetti 1941c, 153.

21 „Балкан неће моћи да има истински и трајни унутрашњи мир, све док поново не нађе верско јединство око врховног хришћанског оца, око Петрове столице. На то се мора циљати, томе се треба надати.” Pellegrinetti 1941c, 155.

22 Пелегринети наводи доста података о патријарху: да је био свештеник, и да је, након што је остао удовац, постао епископ у време митрополита Теодосија (Пелегринети грешком наводи митрополита Инокентија); да је након повратка митрополита Михаила, пензионисан и да је боравио у Француској, на Светој Гори; да је након повратка у земљу био изабран за шабачког епископа, а потом и митрополита Србије 1905, а 1920. за патријарха уједињене Српске православне цркве (Пелегринети грешком наводи да је устоличен у Пећи 24. уместо 28. августа 1924). Уп. Пелегринети Пачелију, Београд, 11. април 1930, бр. 10568 (1310/30), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 93 P.O., fasc. 52, f. 42rv.

23 Пелегринети Пачелију, Београд, 11. април 1930, бр. 10568 (1310/30), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 93 P.O., fasc. 52, f. 42v. Пелегринети помиње 1922. и 1923. Могуће да је дошло до грешке приликом куцања јер је један од сусрета био 1924.

24 Пелегринети Гаспарију, Београд, 23. јануар 1924, бр. 2344 (26850), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 2, f. 50.

оскудне науке и снаге.²⁵

После куртоазног питања на почетку сусрета о томе како иду ствари у Католичкој цркви, разговор ватиканског дипломате и српског патријарха се водио око неколико питања која су у то време била изузетно актуелна у Српској цркви: календар, уједињење цркава, богослужбени језик у Католичкој цркви и свештенички брак.

Календар

Око календарског питања патријарх је говорио да се 1923. године на Цариградској конференцији говорило да ни грегоријански календар није без грешака, на шта је нунције рекао да су тога били свесни још у XVI веку када је одлучено да се и оформи комисија која би се бавила исправљањем тих проблема пре него се направи разлика од једног дана. Пелегринети је напоменуо да је Католичка црква доста широких погледа, будући да је дозволила да се у гркокатоличким црквама и даље употребљава јулијански календар, али да је прихватање грегоријанског календара корисно свима, а посебно православним народима, што је и сам патријарх потврдио.²⁶

Питање календара занимало је нунција и пре сусрета са патријархом. Он је 31. октобра 1923. о тим питању писао Ватикану, јављајући да реформа календара, изведена на пролећној конференцији у Цариграду, још увек није била прихваћена у Србији. Нунције је дао напомену да се тих дана одржавала седница Синода у Карловцима, где је главну опозицију прихватању реформисаног календара предводио кијевски митрополит Антоније Храповицки. Када је нунције 21. октобра 1923. био на свечаностима поводом крштења принца Петра Карађорђевића, сreo се са митрополитом Антонијем који му је изразио наду да ће ствари остати *status quo*.²⁷ Поред свега тога, нунције је истакао да прихватање новог календара успорава његова повезаност са серијом других реформи које је донела конференција у Цариграду, међу којима су: други свештенички брак, укидање целибата владикама, скраћење поста, дозвола да свештеници носе цивилно одело када су ван цркве, све оно, како каже Пелегринети, што доводи протестантски утицај против чега су били веома побожни и конзервативни људи у Цркви. По нунцију, нижи клир који је окренут реформама и који је више демократичан, није био задовољан српском јерархијом.²⁸

Пелегринети је у писму Корољевском, децембра 1924. године, честитао Божић напоменувши да те године заједно са Латинима славе и Балтичке земље, Пољска, Румунија и Грчка, али не и Србија, где је по његовим речима захваљујући утицају митрополита кијевског Антонија Храповицког и антиримским предрасудама на последњем Сабору одбијено прихватање календара, иако су га Срби бранили на Цариградској конференцији.²⁹

Треба напоменути да се Пелегринети и у наставку своје дипломатске службе бавио питањем календара. Тако је у разговору са министром Нинчићем 31. октобра 1925. покренуто питање његове промене. Нинчић је изјавио да је једини разлог неприхватања новог календара страх који постоји у Македонији, где је клир подељен на присталице

25 Исто, f. 50r; Valente 2012, 219.

26 Пелегринети Гаспарију, Београд, 23. јануар 1924, бр. 2344 (26850), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 2, f. 49r.

27 Пелегринети Гаспарију, Београд, 31. октобар 1923, бр. 1864 (23768), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 2, f. 42v.

28 Исто, ff. 42v-43r.

29 Korolevskij 2007, III, 1035 (фус-нота 2097).

Српске патријаршије и Бугарске егзархије и да би прихватила грегоријанског календара пре него то учине Бугари, егзархијсти искористили да оптуже Српску цркву за јерес, чиме би придобили симпатије народа.³⁰ И 1929. године помиње се питање календара, када је нунције обавестио Ватикан о влади коју је формирао генерал Живковић, када је поменуо да Влада и трговински и индустријски кругови желе да се уједначи календар у Православној цркви, али да Свети синод за то није хтео да чује, услед непопуларности код сељака који су везани за традицију, као и због тога што се ради о календару чију реформу је спровео папа и коју следе католици. Нунције је поновио разлог везан за Македонију где би Бугари то искористили да оптуже Србе за новотарије против православља, чиме би се Бугарска представила као чувар православља.³¹

Уједињење Цркава

Говорећи о календару нунције је оставио коментар да самом патријарху астрономија није била јача страна, и да је искористио прилику да пређе на другу тему, везану за уједињење цркава. Патријарх је напоменуо да је по њему дошао тренутак да се хришћани уједине, јер се многе снаге боре против вере. По патријарховом виђењу, чак се и енглески епископалци труде око јединства, док Католичка црква стоји у месту и не жели да учини ниједан корак да се приближи другим хришћанским црквама. На тај патријархов коментар нунције је одмах одговорио да ствари тако не стоје, наводећи позив папе Пија IX православнима на Ватикански сабор, као и позив папе Лава XIII из 1893. и увредљиве одговоре Цариградске патријаршије и руских црквених кругова. Нунције је нагласио да се није Римска црква одвојила од Истока, већ да је то било обрнуто.³² На то је патријарх изнео став да православци желе да се обнови јединство Цркве, и да би најпре требало сазвати сабор аутокефалних цркава које би припремиле основу за преговоре, али да је то ипак тешко изводљиво, јер се Цариградска патријаршија налази у јадном стању:

Ma a ciò sarebbe necessario che si potesse fare un concilio di tutte le Chiese autocefale, per stabilire di comune intesa una base alle discussioni e alle trattative con Roma; ciò che sembra impossibile per il momento, dato lo stato miserando in cui versa il Patriarcato di Costantinopoli dominato degli infedeli. Che intanto conviene preparare e illuminare gli animi, per distruggere i pregiudizi radicali dopo mille anni di separazione, e che opinava che tra cento anni l'unione sarebbe un fatto compiuto.³³

На те патријархове речи нунције је изразио наду у Божју милост и добру вољу код људи.

---

30 Пелегринети Гаспарију, Београд, 2. новембар 1925, бр. 5224 (4832), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 9 P.O., fasc. 14, f. 11v.

31 Пелегринети Гаспарију, Београд, 5. фебруар 1929, бр. 8987 (4667/29), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 6, f. 79r.

32 Пелегринети Гаспарију, Београд, 23. јануар 1924, бр. 2344 (26850), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 2, f. 49v.

33 „Али за то би било неопходно да се сазове сабор свих аутокефалних Цркава, да би се заједничким споразумом успоставила основа за разговоре и преговоре са Римом; што се у овом тренутку чини немогућим, с обзиром на јадно стање Цариградске патријаршије којом доминирају неверници. У међувремену, боље је припремити и просветлити душе, како би се након хиљаду година раздвојености уништиле радикалне предрасуде, и да се нада да ће за сто година уједињење бити готова ствар.” Пелегринети Пачелију, Београд, 23. јануар 1924, бр. 2344 (26850) у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 2, f. 49v.

Богослужбени језик

У разговору је дотакнуто и питање богослужбеног језика у Католичкој цркви где је патријарх поменуо да наметање латинског језика за богослужбену употребу ствара проблеме, на шта је нунције приметио да патријарх не познаје да у самој Југославији постоји Крижевачка бискупија, која је источног обреда и која у богослужењу користи старословенски, као и парохije у Далмацији где се служи латински обред на старословенском језику са глагољским писмом.³⁴ Поред тога, нунције каже да патријарх није познавао материју ни око свештеничког брака.³⁵

Општи утисак Пелегринетија је био да је патријарх остао задовољан његовим одговорима. Зачудио се само што патријарх ниједном речју није покренуо питање папског примата. Разговор између двојице црквених великодостојника се завршио патријарховом жељом да се што чешће сусрећу, на шта је нунције одговорио да стоји на располагању када се ради о вери и Христовој цркви.³⁶

Питање патријарховог устоличења у Пећи

Једно од тема везаних за извештавање о Српској цркви било је и устоличење патријарха Димитрија у Пећи. Још првих месеци по доласку у Београд, Пелегринети је писао кардиналу Гаспарију 5. октобра 1922. да се устоличење припрема за 28. октобар те године, када се буде прослављала десетогодишњица Кумановске битке. Пелегринети је напоменуо да је устоличење требало да се обави раније, али као разлоге одлагања напомиње македонску, црногорску и албанску побуну које су стварале несигурну ситуацију. Нунције у извештају даје и историју Патријаршије, како је била укинута од стране Грка и како је затим била пренета у Карловце.³⁷ Планирано устоличење, на коме је било најављено да ће присуствовати краљ, Влада и клир, по речима Пелегринетија за католике није представљало никакво задовољство, јер се по њиховом убеђењу СПЦ сматрала државном вером чиме се није поштовао Устав.³⁸ Нунције је изнео став да ће се устоличење искористити да се покаже спољашњи сјај „шизматичке” Цркве, и изразио страх да се поједини хрватски бискупи непријатељски расположени према српству, а навикнути на аустријску сервилност, тиме не занесу.³⁹ Гаспари је, након писања нунција, у Београд послао телеграм у ком каже да ниједан бискуп не може да присуствује свечаности устоличења патријарха.⁴⁰ Нунције је 10. новембра 1922. обавестио кардинала Гаспарија да је био у Скопљу када је стигао његов телеграм. Напоменуо је да је устоличење у Пећи одложено због ужасног стања путева и небезбедне ситуације. Исто тако обавестио је да је разговарајући са четворицом бискупа који су били на прослави

34 Пелегринети Пачелију, Београд, 23. јануар 1924, бр. 2344 (26850), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 2, ff. 49v-50r.

35 Исто, f. 50r.

36 Исто, f. 50r; Valente 2012, 219.

36 Пелегринети Пачелију, Београд, 23. јануар 1924, бр. 2344 (26850), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 2, f. 50.

37 Пелегринети Гаспарију, Београд, 5. октобар 1922, бр. 318 (9103), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 1, f. 77v.

38 Исто, f. 77v.

39 Пелегринети Гаспарију, Београд, 18. октобар 1922, бр. 371 (9110), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 1, f. 86r.

40 Гаспари Пелегринетију, [Ватикан], 1. новембар 1922, бр. 37, у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 1, f. 87r.

Кумановске битке, стекао утисак да двојица од њих (которски Учелини и Ђаковачки Акшамовић) не би одбили да учествују на устоличењу и да је он покушао да им објасни нелагодност те ситуације. Будући да је телеграмом од 1. новембра добио од Гаспарија јасну наредбу да се забрањује присуство бискупа на устоличењу, Пелегринети је рекао да ће о томе обавестити бискупе првом приликом, поменувши да има још времена јер устоличење неће бити пре 28. јуна 1923.⁴¹

Приликом попуњавања упражњене Скопске бискупије 1923. године питање патријарховог устоличења је опет дошло у први план. Кардинал Гаспари је маја⁴² и јуна⁴³ писао београдском нунцију тражећи информације о устоличењу „шизматичког“ патријарха у Пећи, нагласивши бригу католика пошто они нису имали свог бискупа у том делу Краљевине. На питање Гаспарија Пелегринети је одговорио 26. јуна 1923. рекавши да је устоличење требало да се обави три године раније као и да је оно одлагано због „наоружаних црногорских банди“ као и других разлога.⁴⁴ Додао је и другу информацију да је устоличење било најављивано за Видовдан и да је и то одложено. Пелегринети је напоменуо историјску важност устоличења у Пећи:

È ad ogni modo da notarsi che la installazione avrà significato storico, per essere ivi stata la residenza del Patriarca fino alla metà del secolo XVIII, in cui il patriarcato fu soppresso dai Turchi, ad istigazione dei Greci; ma il Patriarca seguirà a risiedere in Belgrado e nel Sirmio, dove ha tutte le comodità, che mancano a Peć, sita tra le montagne e lontana da ogni stazione ferroviaria.⁴⁵

Патријарх је устоличен тек 28. августа 1924. године.⁴⁶ О том догађају Етијен Лоран [Étienne Laurent] је објавио један занимљив чланак у часопису *Студион*, под псеудонимом Плавчић, дајући кратку историју Српске патријаршије и чина устоличења.⁴⁷ Чланак је био тема и преписке Пелегринетија и Корољевског. Нунције је питао Корољевског за аутора чланка, будући да је писан под псеудонимом, коментаришући да његов ентузијазам по питању устоличења не деле многи Хрвати.⁴⁸

Питање васељенског сабора

Почетком 1924. године Пелегринети је писао Гаспарију да постоји намера да се сазове општи сабор свих православних цркава. По њему Срби на томе много инсистирају тврдећи да би Сабор требало да се одржи у Нишу, Константиновом родном месту, јер ни

41 Пелегринети Гаспарију, Београд, 10. новембар 1922, бр. 441 (10666), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 1, f. 93rv.

42 Гаспари Пелегринетију, [Ватикан], 17. мај 1923, бр. 45, у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 12 P.O., fasc. 17, f. 81r.

43 Гаспари Пелегринетију, [Ватикан], 12. јун 1923, бр. 18672, у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 12 P.O., fasc. 17, f. 83v.

44 Исто, f. 86v.

45 „У сваком случају треба напоменути да ће устоличење имати историјски значај, јер је тамо било седиште патријарха до половине XVIII века, када су Патријаршију укинули Турци на подстицај Грка. Патријарх ће наставити да столује у Београду и у Срему, где има све погодности, које недостају у Пећи, која се налази у планинама удаљена од сваке железничке станице.” Пелегринети Гаспарију, Београд, 26. јун 1923, бр. 1531 (20731), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 12 P.O., fasc. 17, f. 86v.

46 Милићевић 1924, 1-2; Световски 1924, 1, 3.

47 Plavčić 1923-1924, 137-144.

48 Korolevskij 2007, III, 1034-1035 (фус-нота 2097).

Цариград ни Москва нису били сигурни да би се тамо могао одржати сабор. Пелегринети је изразио сумњу у позитиван исход те иницијативе, истакавши да Српска патријаршија користи сваку прилику да себи да на важности, а да су против тог предлога били Бугари, Румуни и Грци, док су Руси и Азијци неодлучни.⁴⁹

Октобра исте године нунције је обавестио Ватикан да је делегација Јерусалимске патријаршије посетила Београд, где је краљу Александру Карађорђевићу уручила орден Гроба Господњег, као и звање заштитника Светог гроба. Нунције је пренео да српске новине преносе вест да је на тај начин Јерусалимска патријаршија у југословенском краљу признала наследника руског цара, али је напоменула да је исти орден и звање заштитника раније дато и румунском краљу. Пелегринети давање ордена објашњава ситуацијом у којој се налази Јерусалимска патријаршија због великих дугова и да не може више ништа да очекује од Москве и да се тако обраћа двома православним краљевинама, не рачунајући на Бугарску, која је у расколу.⁵⁰ О посети јерусалимске делегације нунције је писао поново Гаспарију истакавши да је била примљена и од стране патријарха Димитрија у Сремским Карловцима. Пренео је и вести које је пренело *Време* о изјави Жанараса, политичког шефа мисије, о плановима прославе 16 векова Никејског сабора где је поменуто да се тај сабор планира у Јерусалиму, а не у Нишу како су мислили Срби, јер се са тим не би сложили Румуни. Жанарас је поменуо да се православни морају окупити око Јерусалима, као око свог Ватикана и да би тамо требало да изабере свог папу.⁵¹ Нунције напомиње да је делегација била хладно примљена од стране Српске цркве, управо због питања места сабора, јер су Срби инсистирали да то буде у Нишу.⁵²

И у наредном периоду Пелегринети је обавештавао Рим око евентуалног сабора православних, преводећи београдску штампу. Такав је био случај и 1926. године када је рекао да је позив цариградског патријарха на Сабор доживео бродолом.⁵³

Причешће америчког посланика Принса у Саборној цркви у Београду 1927. године

Нунције је крајем 1927. обавестио Ватикан о једном занимљивом догађају – причешћу америчког посланика у Саборној београдској цркви. Као што је често пута и радио, Пелегринети је пратио, преводио и слао у Ватикан вести из београдских новина. У овом случају радило се о листу *Време* од 27. децембра.⁵⁴ Нунције је пренео вест како је лично патријарх Димитрије причестио америчког посланика у Београду, Принса и његову супругу, господина Ситерса, председника Хришћанске заједнице младих људи и његову супругу и још четворо англиканаца.⁵⁵ Новине су напоменуле и да се много година радило

49 Пелегринети Гаспарију, Београд, 14. јануар 1924, бр. 2280 (27638), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 2, f. 46v.

50 Пелегринети Гаспарију, Београд, 18. октобар 1924, бр. 3586 (35117), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 3, f. 8r.

51 „Маја 1925. г. православни хришћани бираће свога Папу у Јерусалиму”, *Време* 1018 (19.10.1924) 5. Пелегринети Гаспарију, Београд, 4. новембар 1924, н. 3635 (36002), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 3, f. 10rv.

52 Исто, f. 10v.

53 Пелегринети Гаспарију, Београд, 21. мај 1926, бр. 6078 (1315/26), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 3, ff. 39r-40r.

54 Нунције грешком наводи 28. децембар.

55 Списак лица које су се причестили даје *Време*: „Јуче је Патријарх г. Димитрије причестио америчког посланика г. Принса и неколико угледних чланова енглеске колоније”, *Време* 2163 (27.12.1927) 3; Радић 2018, 132; Радић 2019, 229.

на приближавању двају Цркава и да је чином причешћа англиканаца патријарх Димитрије учино значајан корак унапред. Пелегринети је пренео и да је посланик Принс рекао *Политици* да је он све договорио са митрополитом скопским Варнавом, који је био његов пријатељ, који је обавестио патријарха о жељи да се заједно са супругом причести на Божић у православној цркви, будући да у Београду нема англиканског свештеника. Принс је истакао да чињеница да их је причестио сам патријарх представља важан факт у историји две Цркве и да је о томе обавестио кентербериског надбискупа као и англиканске бискупе у Америци.⁵⁶

После пренете новинске вести, нунције је дао ставове и информације које је добио од самог америчког посланика, који је био његов пријатељ. Упитан од нунција он му је изнео своје ставове рекавши да није тражио да га причести патријарх, већ да је на томе инсистирао сам патријарх као и да је то први пут да се један англиканац причешћује у православној цркви. Принс је саопштио нунцију да му је митрополит Варнава рекао да је бескорисно да се обраћа католицима који су по том питању много ригидни, и да би му они у том случају тражили документе, изјаве... Принс је рекао нунцију да је он филокатолик и да сматра идеалом уједињење и причешћивање са Светом Столицом. Истакао је да се око његовог чина подигла велика бука, коју нити је желео, нити предвиђао. Жалио се нунцију да је добио доста писама од бискупа и лаика из Енглеске и Америке и да су чак језуити из Енглеске тражили његову слику како би писали чланке о значају тог причешћа. Принс је изразио наду да му католици могу да признају да је ипак обезбедио право причешће, пошто Рим признаје валидност православног рукоположења, док се англиканско не признаје и да је својим сапутницима рекао да је могуће да је то за њих први пут да примају право Христа.⁵⁷

Нунције је Принсу говорио о разлозима и природи Англиканске цркве као и о непримерености да траже јединство са византијским истоком прескочивши Рим. На тај нунцијев коментар Принс је рекао да и он сматра да је англиканско предање западно и римско, и да почиње да сумња да у Англиканској цркви постоји апостолско предање, као и то да му је секретар енглеског посланства Монтгомери, који је католик преобращен из англиканства и који би желео да постане бенедиктинац, дао једну књигу која је на њега оставила велики утисак.⁵⁸

Пелегринети је напоменуо да је Принс дао вредан поклон патријарху. Заправо Принс је са супругом био код патријарха на пријему на Божић, 7. јануара 1928. како би се захвалио за литургију од 25. децембра 1927. и том приликом је поклатио патријарху Свето Писмо са потписима свих осам англиканаца који су се причестили, на чему је патријарх узвратио поклонивши му свој портрет у уљу.⁵⁹

Као додатак свом извештају Пелегринети је послао и превод текста из новина *Време* у коме о односима Англиканске и Православне цркве говори Воја Јањић.⁶⁰ Нунције је истакао да је причешће америчког посланика дало повода Јањићу да се појави у јавности. Јањић је као великог делатника на уједињењу англиканаца и православних означио владика Николаја Велимировића, и истакао да су српски свештеници били први који су могли да

---

56 „Објашњење америчког посланика др. Принца о причешћу англиканаца у Саборној цркви”, *Политика* 7067 (29.12.1927) 4; Пелегринети Гаспарију, Београд, 10. јануар 1928, бр. 7769 (311/28), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 4, f. 73rv.

57 Пелегринети Гаспарију, Београд, 10. јануар 1928, бр. 7769 (311/28), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 4, f. 73v.

58 Исто, f. 73v.

59 „Честитања код Њ. Св. Патријарха”, *Правда* 7 (10.1.1928) 10.

60 „Приближење православне и англиканске цркве”, *Време* 2165 (29.12.1927) 4.

проповедају у англиканским црквама, да је митрополит Димитрије био примљен у Лондону од кентербериског надбискупа, као и да је Пашић лично одликовао кентербериског надбискупа орденом Светог Саве као и 41 свештеника Англиканске цркве.⁶¹

Закон о СПЦ

Закон о Српској цркви је био честа нунцијева тема. Још је 1923. године писао Ватикану да Српска црква будући да више није државна вера хоће да по принципу конкордата припреми један устав како би уредила свој однос са државом, пред којом не жели да буде мање важна у односу на Католичку цркву.⁶² Пелегринети напомиње да Српска црква тражи аутономију и права које историјски није имала и саопштава Гаспарију да треба пратити ситуацију, пошто и Католичка црква не може а да не тражи исто толико у конкордату који се у то време припремао.⁶³

Године 1927, након сусрета са министром иностраних послова, Маринковићем, Пелегринети је писао Ватикану како му је министар саопштио да је већ две године био спреман пројекат закона са СПЦ који није стигао у парламент, и да се Влади не жури по том питању, јер се по речима министра са патријархом може лако, јер је у „нашој кући”, док се са Светом Столицом радило о билатералним преговорима који су озбиљнији и важнији.⁶⁴ Почетком 1928. поменуо је да православни траже широку аутономију како не би били инфериорнији у односу на католике. Нунције је послао и сажетак тог законског пројекта истакавши да се Католичкој цркви у случају конкордата не могу дати мање слободе него Српској цркви која је традиционално зависна од државе.⁶⁵

Пелегринети је 11. новембра 1929. обавестио кардинала Гаспарија да је објављен Закон о Српској православној цркви након одобрења Сабора српских епископа на ком су били и министри правде и вера. Нунције је дао и коментар да је то важна чињеница, имајући у виду перспективе које то отвара за конкордат.⁶⁶ Десет дана касније, 21. новембра 1929. Пелегринети је послао извештај Ватикану везан за изгласан закон, као и превод самог закона, како је и имао обичај да чини у осталим сличним ситуацијама. Нунције је напоменуо да ће тај закон послужити као основа за законе везане и за друге верске заједнице, тако да би католици могли да буду изједначени у погледу тога што омогућава тај закон. Пелегринети је замолио државног секретара да му каже шта би могло да се прихвати од тог закона, шта би могло да се прихвати са одређеним изменама и шта никако не би могло да се прихвати.⁶⁷

Болест и смрт патријарха Димитрија

Пелегринети је последњи пут срео патријарха на пријему поводом рођендана краљице Марије 9. јануара 1930. када га је и поздравио.⁶⁸

61 Исто.

62 Пелегринети Гаспарију, Београд, 31. октобар 1923, бр. 1864 (23768), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 2, f. 43r.

63 Исто, f. 43r.

64 Пелегринети Гаспарију, Београд, 18. април 1927, бр. 7093 (1433/27), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 4, f. 19r.

65 Пелегринети Гаспарију, Београд, 10. јануар 1928, бр. 7769 (311/28), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 4, f. 74r.

66 Пелегринети Гаспарију, Београд, 11. новембар 1929, бр. 9933 (2765/29), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 4 P.O., fasc. 6, f. 67r.

67 Пелегринети Гаспарију, Београд, 21. новембар 1929, бр. 9966 (2707/29), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 9 P.O., fasc. 15, ff. 55v-56r.

68 AAV, *Archivio della Prefettura (Arch. della Prefettura)*, *Diari del card. Pellegrinetti*, 9 gennaio 1930,

Нунције је оставио своје забелешке и поводом болести и смрти старог патријарха. У свом дневнику 5. априла 1930. записао је како је патријарх на смрти и како је имао жељу да га посети, али је услед могућих погрешних интерпретација од те идеје одустао. Уједно је изнео и став да је патријарх био добар човек, али оскудне енергије.⁶⁹ Патријарх је умро 6. априла 1930. и тога дана Пелегринети је у свом дневнику записао да је био човек доброг срца, иако се са њим није могло говорити о уједињењу јер је био стар и лишен иницијативе, изразивши жељу да наследник буде добро надахнут:

Dopo mezzogiorno il Patriarca è morto! Me ne duole, perché in lui avevo trovato un uomo di buon cuore, anche se non è stato possibile trattare di unione di chiesa, essendo egli troppo vecchio e privo d'iniziativa. Ed ora che il successore sia bene ispirato!⁷⁰

У свом допису Пелегринети је поред вести да је патријарх умро у старости од 84 године након једнонедељне болести, још једном дао опис покојног патријарха. По њему он је био човек без ауторитета и без способности за решавање проблема, због чега је у Патријаршији, противно жељи самог патријарха, владао непријатељски дух према католицима, о којој је патријарх лично говорио нунцију.⁷¹ Патријарх је по Пелегринетију био човек благе нарави, једноставан и веома побожан, слабо вољен од клира, који га је често нападао у црквеној штампи. Нунције помиње да му је свештеник Воја Јањић у своје време рекао за патријарха да је „во без рогова” истичући да нема ауторитет међу свештеницима.⁷² Али и поред тога нунције је нагласио да је патријарх поседовао изузетан религиозни дух, који је, по речима самог нунција, фалио код других српских великодостојника, који су сви везани за политику.⁷³ Обавештавајући Свету Столицу о смрти српског патријарха, Пелегринети каже да су по граду кружиле гласине да је стари патријарх, услед слабог вида уместо лекова узео антикорозивно средство („sublimato corrosivo”).⁷⁴ Сутрадан по смрти, 7. априла нунције је најпре служио мису упокојеном патријарху, а у току дана је отишао у Саборну цркву како би видео изложено патријархово тело. Посета и поклоњење патријарховом одру побудили су код Пелегринетија мисао о смрти:

Oggi sono stato alla “Saborna Crkva” per vedere il Patriarca esposto. Affondato sul cuscino, solo la barba candida emerse: pare rimpiccolito. Quando sarò io composto nella bara e come apparirà allora la mia vita agli altri e a me?⁷⁵

Нунције је 9. априла, након сусрета са сликарем Михајловићем, који му је причао о смрти патријарха, поново, овога пута са секретаром Пачинијем [Alfredo Pacini], отишао

---

volume (vol.) 11, f. 64r.

69 AAV, *Arch. della Prefettura, Diari del card. Pellegrinetti*, 5 aprile 1930, vol. 11, f. 75v.

70 „Након поднева умро је патријарх. То ме боли, јер сам у њему нашао човека доброг срца, иако са њим није било могуће преговарати о црквеном уједињењу, будући да је био много стар и без иницијативе. Нека би сад наследник био добро надахнут!” AAV, *Arch. della Prefettura, Diari del card. Pellegrinetti*, 6 aprile 1930, vol. 11, f. 75v.

71 Пелегринети Пачелију, Београд, 11. април 1930, бр. 10568 (1310/30), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 93 P.O., fasc. 52, f. 42v.

72 Исто, f. 42v.

73 Исто, f. 42v.

74 Исто, f. 42r.

75 „Данас сам био у „Саборној цркви” да видим изложеног патријарха. Био је удубљен на јастуку, само је израњала брада, бела као снег. Чини ми се као да се смањило. Када ја будем изложен у сандуку, како ли ће другима а и мени самом изгледати мој живот?” AAV, *Arch. della Prefettura, Diari del card. Pellegrinetti*, 7 aprile 1930, vol. 11, f. 75v.

у Саборну цркву да види изложено патријархово тело. У дневнику је записао да нико од пуне цркве верника није приметио да је у цркви нунције.⁷⁶

На сахрани патријарха, 10. априла 1930. године⁷⁷ нунције није узео учешћа, како сам каже не само из разлога што Српска црква није у јединству са Католичком црквом, већ и због тога што је по њему у више наврата Српска црква подржавала антикатолички прозелитизам у Македонији, Босни, Далмацији и Чехословачкој, а исто тако што није била узела учешћа на миси поводом смрти папе Бенедикта XV, 1922. године, која је била служена у Београду. Пелегринети је ту ситуацију државном секретару кардиналу Пачелију описао као тешку, будући да он као доајен дипломатског кора није могао да присуствује сахрани, у тренутку када је читав дипломатски кор био уједињен око краља.⁷⁸ Од католичких прелата учешће на сахрани су узела двојица бискупа, београдски Родић и Ђаковачки Акшамовић⁷⁹, који су то учинили без претходног нунцијевог одобрења, што је Пелегринети окарактерисао као велики скандал јер су они, како напомиње, били међу представницима других верских култова заједно са старокатоличким бискупом, муфтијом, рабином⁸⁰. Нови државни секретар, кардинал Пачели, је будући овлашћен од папе писао нунцију да на деликатан начин покуша да објасни двојици бискупа неприкладност таквог њиховог геста.⁸¹

Обавештавајући државног секретара о смрти патријарха Димитрија, Пелегринети је изразио наду да ће нови патријарх бити неко ко ће моћи да се приближи Католичкој цркви или у најмању руку неко ко неће показивати отворено непријатељство према њој.⁸²

---

76 AAV, *Arch. della Prefettura, Diari del card. Pellegrinetti*, 9 aprile 1930, vol. 11, f. 76v.

77 О сахрани патријарха Димитрија видети: *ГСПП* 7 (1930) 97-104; *Политика* 7876 (7.4.1930) 1-3; 7877 (8.4.1930) 1-2; 7878 (9.4.1930) 1-2; 7879 (10.4.1930) 1-2; 7880 (11.4.1930) 1-6; *Време* 2975 (7.4.1930) 1, 5; 2976 (8.4.1930) 1, 3; 2977 (9.4.1930) 1, 3; 2978 (10.4.1930) 1; 2979 (11.4.1930) 1, 3; „Смрт и сахрана патријарха Димитрија”, *Општинске новине* 15 (1930) 285-289.

78 Пелегринети Пачелију, Београд, 11. април 1930, бр. 10568 (1310/30), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 93 P.O., fasc. 52, f. 43r.

79 Акшамовић је имао обичај, уведен од Штросмајера, да приликом пастирских посета обиђе и „шизматичке” цркве, како каже Пелегринети. Ушавши у цркву Акшамовић би поздравио клир и народ. Сам ђаковачки бискуп је нунцију то образложио да он где год да иде најпре посети сваку власт, а у јужном делу ђаковачке бискупије на власти су Срби, те стога учини и куртоазну посету православној цркви из које кад изађе поздрави свештенство и народ, којима говори не о вери већ о миру и суживоту. Једном му се догодило да је ушавши у цркву у Сремским Карловцима затекао патријарха и руске епископе тако да је морао да говори у цркви што је изазвало коментаре у Загребу. Нунцију је ђаковачки бискуп рекао да то не саблажњава његове вернике и да би у супротном биле прогањања верника од стране Срба. Пелегринети Гаспарију, Београд, 12. септембар 1922, бр. 255 (8151), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 7 P.O., fasc. 10, f. 39v.

80 Пелегринети Пачелију, Београд, 11. април 1930, бр. 10568 (1310/30), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 93 P.O., fasc. 52, f. 43r.

81 Пачели Пелегринетију, Ватикан, 14. мај 1930, бр. 1609/30, у: AAV, *Arch. Nunz. Jugoslavia*, busta 26, f. 433r.

82 Пелегринети Пачелију, Београд, 11. април 1930, бр. 10568 (1310/30), у: ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, *Jugoslavia*, Pos. 93 P.O., fasc. 52, f. 43r.

Извори и литература

Необјављени извори

Archivio Apostolico Vaticano

Archivio della Nunziatura in Jugoslavia
busta 2
busta 9
busta 26

Segreteria di Stato
Spogli Cardinali e Officiali della Curia
Pellegrinetti card. Ermenegildo
busta 6 (привремени број)

Archivio della Prefettura:
Diari del card. Ermenegildo Pellegrinetti, vol. 11

Archivio Storico della Segreteria di Stato, Sezione per i Rapporti con gli Stati

Fondo Archivio della Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari
Pio XI
Jugoslavia
Pos. 4, P.O., fasc. 1
Pos. 4, P.O., fasc. 2
Pos. 4, P.O., fasc. 3
Pos. 4, P.O., fasc. 4
Pos. 4, P.O., fasc. 6
Pos. 7, P.O., fasc. 10
Pos. 9, P.O., fasc. 14
Pos. 9, P.O., fasc. 15
Pos. 12, P.O., fasc. 17
Pos. 93, P.O., fasc. 52

Објављени извори

Korolevskij, Cyrille (2007): *Kniga bytija moego (Le livre de ma vie). Mémoires autobiographiques édités et annotés par G. M. Croce*, Cité du Vatican: Archives Secrètes Vaticanes.

Pellegrinetti, Ermenegildo (1941a): „Incontro di religioni”, *Gioventù Italica* 4 (1941) 73-75.

Pellegrinetti, Ermenegildo (1941b): „Chiesa e stirpe serba”, *Gioventù Italica* 5 (1941) 97-98.

Pellegrinetti, Ermenegildo (1941c): „Aspetti della concezione religiosa serba”, *Gioventù Italica* 7 (1941) 153-155.

Natalini, Terzio (1994): *I diari del cardinale Ermenegildo Pellegrinetti 1916-1922*, Città del Vaticano 1994.

Литература

- Bertoli, Paolo (1976): „Una vita al servizio della Chiesa”, *Il Cardinale Ermenegildo Pellegrinetti nel centenario della nascita 1876-1976*, Pescia 1977.
- Coco, Giovanni – Dieguez, Alejandro Mario, (2014): *I «Fogli di udienza» del cardinale Eugenio Pacelli Segretario di Stato, I, (1930)*, Città del Vaticano: Archivio Segreto Vaticano.
- „Cronaca di Roma. Consacrazine episcopale”, *L'Osservatore Romano* 144 (19-20.6.1922) 2.
- „Честитања код Њ. Св. Патријарха”, *Правда* 7 (10.1.1928) 10.
- Dati, Miro (1976): „Ermenegildo Pellegrinetti. Insegnante, studioso, sacerdote”, *Il Cardinale Ermenegildo Pellegrinetti nel centenario della nascita 1876-1976*, Pescia: Stamperia Benedetti.
- Ђоковић, Милосав З. (2022): „Ватикански дипломата Паоло Бертоли о избору Српског патријарха 1938. године”, *Црквене студије* 19 (2022) 373-384.
- Giustini, Martino (1976): „Il Card. E. Pellegrinetti che fu collaboratore di Pio XI. Nel centenario della nascita”, *L'Osservatore Romano* 72 (27.3.1976) 5, 7.
- Il Cardinale Ermenegildo Pellegrinetti nel centenario della nascita 1876-1976*, Pescia: Stamperia Benedetti, 1976.
- „†Il Cardinale Ermenegildo Pellegrinetti”, *L'Osservatore Romano* 74 (31.3.1943) 2.
- „Јуче је Патријарх г. Димитрије причестио америчког посланика г. Принса и неколико угледних чланова енглеске колоније”, *Време* 2163 (27.12.1927) 3.
- „Маја 1925. г. православни хришћани бираће свога Папу у Јерусалиму”, *Време* 1018 (19.10.1924) 5.
- Милићевић, Ж. (1924): „Димитрију Патријарху свих српских и поморских земаља многога љета. Јуче је у Пећи на свечан начин Патријарх Димитрије узвишен на престо”, *Политика* 5871 (29.8.1924) 1-2.
- „†Ђегова светост Патријарх српски Димитрије”, *Гласник Српске Православне Патријаршије* 7 (1930) 97-104.
- „Објашњење америчког посланика др. Принца о причешћу англиканаца у Саборној цркви”, *Политика* 7067 (29.12.1927) 4.
- Pagano, Sergio – Chappin, Marcel – Coco, Giovanni (2010): *I «Fogli di udienza» del cardinale Eugenio Pacelli Segretario di Stato, I, (1930)*, Città del Vaticano, Archivio Segreto Vaticano.
- Plavčić, T. (1923-1924): „Intronisation du Patriarche serbe sur le siège de Peć”, *Studion* I/5 (1923-1924) 137-144.
- „Приближење православне и англиканске цркве”, *Време* 2165 (29.12.1927) 4.
- Радић, Радмила (2007): „Васељенска патријаршија, Српска православна црква и црквене реформе између два светска рата”, *Срби и Југославија. Држава, друштво, политика. Зборник радова*, пр. Момчило Исић, Београд: Институт за новију историју Србије, 63-101.
- Radić, Radmila (2009): „Izbori patrijarha Srpske pravoslavne crkve u 20. veku”, *Istorija 20. veka* 1 (2009) 17-36.
- Radić, Radmila (2014): „Jugoslavija i Vatikan 1918-1992. godine / Jugoslavia e Vaticano 1918-1992”, *Annales, ser. Hist. Sociol. (Annales Journal, the Annals for Istrian and Mediterranean Studies)*, Копер, 24, 2014, 4, 691-703
- Радић, Радмила (2018): *Војислав Јанић (1890-1944). Светитеник и политичар*, Београд: Институт за новију историју Србије.

Радић, Радмила (2019): *Мисија британске Хришћанске заједнице младих људи у Краљевини Југославији*, Београд: Институт за новију историју Србије.

Salmič, Igor (2015): *Al di là di ogni pregiudizio. Le trattative per il concordato tra la Santa Sede e il Regno dei Serbi, Croati e Sloveni/Jugoslavia e la mancata ratifica (1922-1938)*, Roma: Gregorian & Biblical Press.

Световски, М. (1924): „Историјски дани у Пећи. Патријарх је устоличен”, *Време* 967 (29.8.1924) 1, 3.

„Смрт и сахрана патријарха Димитрија”, *Општинске новине* 15 (1930) 285-289.

Valente, Massimiliano (2012): *Diplomazia Pontificia e regno dei Serbi, Croati e Sloveni (1919-1929)*, Split: Filozofski fakultet – Odsjek za povijest.

Жутић, Никола (2003): „Српска и Англиканска црква у првој половини 20. вијека”, *Историја 20. века* 2 (2003) 99-114.

Milosav Z. Đoković

**APOSTOLIC NUNCIO PELLEGRINETTI ABOUT THE SERBIAN ORTHODOX
CHURCH AND PATRIARCH DIMITRIJE (1922-1930)**

During his fifteen years of service in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes / Yugoslavia, the Apostolic Nuncio Pellegrinetti was not only a witness, but also a participant in many important events. As part of his diplomatic service, he reported on meetings, and expressed his views and impressions about important events and personalities in reports and letters that he regularly sent to the Holy See and his direct superior, cardinal Secretary of State (first Gasparri, and from 1930 Pacelli), and in his diary and articles. The first half of his service in Belgrade coincides with the period of the pontificate of Patriarch Dimitrije, with whom he met several times. In addition to the description of the patriarch, the nuncio commented in his reports among others on the relationship between the Church and the state, the enthronement in Peć, the change of calendar, the unification of the Churches, the convening of the Ecumenical Council, the communion of the American minister in Belgrade.